

УДК 725

Северіна О. С.¹, Русевич Т. В.²¹кандидат архітектури, доцент

severina.os@knuba.edu.ua

²кандидат архітектури, доцент

rusevych.tv@knuba.edu.ua

orcid.org/0000-0002-5185-508X

*Кафедра Основ архітектури та архітектурного проєктування
Київський національний університет будівництва і архітектури*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОБУТОВОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

© Северіна О.С., Русевич Т.В., 2023

<https://doi.org/10.32347/2519-8661.2023.28.57-64>

Анотація: В роботі, побуті та на відпочинку люди користуються послугами сфери побуту, котра виконує важливі соціально-економічні функції, впливає на процес формування нового побутового складу та створює умови для багатогранної діяльності і розвитку особистості. Саме вона сприяє скороченню нераціональних витрат часу на ведення хатньої роботи, дозволяє знайти матеріальні та трудові ресурси для розвитку інших галузей господарства, а також сприяє збільшенню вільного часу. Галузь побутового обслуговування багатфункціональна та поєднує в собі купу різних по характеру споживання послуг. Ми розглядаємо ці послуги та, відповідно, показуємо їх місце в містобудівній мережі, приводимо потрібні будівлі, де ці послуги розміщуються.

Ключові слова: побутове обслуговування, стандартне та вибіркоче, містобудівне розміщення.

В умовах зростання матеріального та культурного рівня життя українців з'являється новий масштаб задоволення потреб людини. В роботі, побуті та на відпочинку люди користуються послугами сфери побуту, котра виконує важливі соціально-економічні функції, впливає на процес формування нового побутового звичаю, та створює умови для різносторонньої діяльності і розвитку особи.

В загальній сфері обслуговування значна роль випадає сфері побуту, саме вона сприяє скороченню нераціональних витрат часу на ведення хатньої роботи, дозволяє знайти матеріальні та трудові ресурси для розвитку інших галузей господарства, а також сприяє збільшенню вільного часу. Служба побуту швидко розвивається, за короткий час здійснюється докорінна перебудова. З дрібного напівкустарного виробництва вона перетворилася в високо механізовану галузь народного господарства зі сталою матеріально-технічною базою.

Галузь побутового обслуговування багатфункціональна та поєднує в собі багато різних по характеру споживання і виробництва послуг. Це насамперед – обслуговування людини, її побут, відновлення та догляд за предметами споживання, справляння сприяння в їх експлуатації, а також задоволення індивідуальних запитів населення в виготовленні нових виробів.

В Україні існує велика мережа підприємств служби побуту, проводиться їх модернізація, впроваджується прогресивна технологія та оновлення. Зараз населенню пропонується близько 900 різноманітних послуг.

Для успішного рішення задач, що поставлені перед галуззю, вдосконалення її, матеріально-технічної бази, ефективного освоєння капітальних вкладень, а також відповідності служби побуту потребам населення, велике значення мають питання формування оптимальної системи обслуговування, вибір раціонального напрямлення проектування та будівництва типів будівель, що відповідають заданій системі.

Питання організації мережі побутового обслуговування її розрахунок, розміщення, формування типів будівель почали розробляти близько 60 років тому. Результатом розробок стала єдина функціональна система торгово-побутового обслуговування. [3, 4].

Основні положення цієї системи базуються на аналізі соціальних процесів, що існують в місті, та його функціональної структури. Принципи функціональної системи обслуговування знайшли відображення в проектуванні нових типів будівель комплексних підприємств служби побуту з широким асортиментом послуг та різноманітних форм і методів обслуговування: будинків побуту, комплексних приймальних пунктів, підприємств хімчистки та прання білизни, будинків моди та ін.

Прогресивні тенденції по організації мережі та проектуванню будівель побутового призначення показані в нормативних документах, зокрема в ДБН В.2.2-П-2002 «Підприємства побутового обслуговування», та ДБН Б2.2-12.2019 «Планування і забудова території». Рис. 1

Будівництво сучасних комплексних підприємств служби побуту, маючих широкий асортимент послуг, зараз має масовий характер. В різних містах України побудовані дома побуту на 200 та 300 робочих місць, підприємства по хімічному чищенню одягу та пранню білизни, будуються також комплексні приймальні пункти. Будівництво таких підприємств економічно ефективно та відповідає раціональній організації системи побутового обслуговування, тому що забезпечують максимальні вигоди для населення.

Разом з цим соціально-економічний і науково-технічний прогрес нашого суспільства ставить нові задачі перед галуззю побутового обслуговування, що викликають потребу постійного вдосконалення обслуговування, а також оновлення функціонально-технологічної структури підприємств. Це створює потребу в будівництві нових будівель та комплексів побутового обслуговування не передбачених старою номенклатурою, таких як дома моди, дома краси, спеціальні центри обслуговування та ін.

При визначенні головних принципів та вихідних положень організації мережі підприємств побутового обслуговування необхідно враховувати їх специфічні особливості, котрі впливають на структуру мережі, типи будівель та їх розміщення.

Діяльність деяких підприємств служби побуту пов'язана з обслуговуванням саме людини. Тут потрібен контакт споживача з виконавцем та участь замовника в процесі обслуговування. Інша група підприємств забезпечує зручності у хатньому побуті. Тут об'єктом діяльності є житло та має місце так звана «поставка» послуг споживачу. Наступна група послуг забезпечує ремонт та відновлення виробів промислового виробництва, що належать населенню. Послуги виконуються без участі споживача і для їх виконання потрібно розділення процесів приймання та виконання замовлень, а також концентрації виробництва у високомеханізованих підприємствах, не пов'язаних з відвідуванням їх споживачем.

Окрему групу в сфері побуту складають послуги епізодичного попиту, пов'язані з обслуговуванням, що здійснюється за обрахуванням індивідуальних, вибіркового запитів споживача. В такому випадку відокремлюються послуги, пов'язані з безпосереднім обслуговуванням зовнішності людини, а також інші види послуг. В підприємствах, що реалізують послуги першої групи, велике значення має контакт споживача з виконавцем, в другому випадку ці контакти не вельми вагомі. Але для всіх видів послуг цієї групи потрібен більший комфорт обслуговування. Значну роль має реклама, зорове сприйняття, організація відпочинку. Для виконання послуг цього виду доцільне поєднання процесів приймання замовлень та їх виконання в одній будівлі. Відповідно до технології ці споруди побутового обслуговування розподіляються на підприємства, що безпосередньо обслуговують населення та підприємства централізованого виконання замовлень.

Підприємства побутового обслуговування, що пов'язані з відвідуванням їх споживачами, повинні бути зручними для населення та розміщуватися на сельбіщній території міста. Їх потужність вираховується місцем та призначенням в загальній системі та обмежена чисельністю населення, що обслуговується.

Коли мова йде про виробництво послуг за допомогою мережі приймальних пунктів, пов'язаних з прийомом відвідувачів, доречно максимальне укрупнення підприємств. Їх потужність вираховується технологічною потребою, вимогою міста в цілому та тяжіючих до нього поселень. Ця виробнича специфіка визначає необхідність підрозділу підприємств побутового обслуговування на підприємства що безпосередньо обслуговують населення та підприємства централізованого виконання замовлень.

Забезпечення достатнього рівня обслуговування населення та рішення усієї багатогранності задач, що поставлені перед галуззю побутового обслуговування, досягається за рахунок створення єдиної взаємопов'язаної системи цих двох груп підприємств. Організація системи підприємств безпосереднього обслуговування населення, її розміщення та вибір типів будівель тісно пов'язані з життям міста, його планувальною структурою, транспортними і функціональними зв'язками і повинні максимально відповідати інтересам та запитам населення. Рис. 1

Найбільш важливим фактором у відзначенні форм та методів обслуговування є час, що витрачається споживачем на обслуговування.

З урахуванням цих положень побутове обслуговування можна підрозділити на наступні головні види:

- a) стандартне – мінімізуюче витрати часу та доставляюче населенню послуги найбільш масового, регулярного попиту, котрим користуються за місцем проживання, або у час виробничих перерв (перукарні, лазні, дрібний та терміновий ремонт, хімчистка та інше);
- b) вибіркоче – поєднуюче види послуг котрі задовольняють вельми різнобічні запити та індивідуальні смаки людей.

На відмінність до стандартного, вибіркоче обслуговування потребує від споживача допоміжних витрат часу, які викликані активною творчою участю людини в процесі обслуговування (будинки моди, фотосалони, салони краси та ін.).

У відповідності з функціональними особливостями види побутового обслуговування поділяються на такі групи:

- a) обслуговування саме людини, що потребує її безпосередньої участі (послуги перукарень, лазень, ательє мод, фотосалонів та ін.);
- b) обслуговування побуту людини – послуги, що здійснюються за допомогою посередників (обслуговування побутової техніки на дому, прокат побутового обладнання, прибирання квартир, догляд за дітьми та ін.);
- c) ремонт та відновлення речей та виробів домашнього ужитку, побутової техніки та квартир, що знаходяться у власності населення (ремонт одягу, взуття, побутових приладів, радіо та телеапаратури, квартир, хімчистка та прання та ін.);
- d) виготовлення нових виробів за замовленнями населення з урахуванням особистих, індивідуальних запитів споживача (одяг, головні убори, біжутерія, взуття, меблі та ін.).

За характером контактів зі споживачем послуг, а також за технологічними ознаками, підприємства побутового обслуговування можна поділити на такі групи:

- a) підприємства безпосереднього обслуговування населення, що розміщується на сельбіщних територіях міста – перукарні, будинки побуту, ательє пошиву та ремонту одягу та ін.;
- b) підприємства централізованого виконання замовлень, що розміщуються в виробничій зоні міста та працюють завдяки мережі приймальних пунктів.[3]

Ці підприємства не пов'язані в своїй діяльності безпосередньо з населенням – пральні, фабрики хімчистки та фарбування одягу, виробничі цехи ремонту побутової техніки, телеапаратури, тощо.

З часом, завдяки розвитку суспільства та росту потреб людей, здійснюється безперервний процес виникнення нових видів послуг, що різняться по характеру потреб та технології їх виробництва. Це веде до подальшого збільшення багатofункціональності робіт, а також до ще більшого ускладнення структури галузі побутового обслуговування. У зв'язку з цим, для розробки оптимальної номенклатури типів підприємств, що забезпечують населенню всю різноманітність робіт та послуг, а також для встановлення їх місця в комплексній системі обслуговування, розділення послуг на стандартні та вибірково недостатньо.

У відповідності з функціональною специфікою послуг та особливостями їх поставки споживачам, кожна з цих головних груп доцільно підрозділити на дві підгрупи.

Таким чином, в ряду стандартного побутового обслуговування можна виділити:

- a) Первинне – таке що забезпечує населення послугами масового попиту, потреба в котрих з'являється регулярно. Це послуги перукарень, лазень, ательє дрібного ремонту одягу та взуття, пральень, хімчисток та інше. Ці послуги реалізуються за допомогою комплексних приймальних пунктів, пралень самообслуговування, лазень, перукарень, районних будинків побуту та інших споруд.
- b) Повне – таке що поєднує послуги масового попиту, пов'язані з експлуатацією житла, речей та предметів домашнього вжитку, а також окремі види епізодичних послуг. Ця група поєднує послуги ремонту побутової техніки, ремонту та вбирання квартир, опрацювання та набір текстів, а також інші роботи, які пропонують населенню місцеві будинки побуту, спеціалізовані ательє та банно-оздоровчі комплекси.

У розділі вибіркового побутового обслуговування виділяються послуги епізодичного попиту:

- пов'язані з людиною;
- пов'язані з експлуатацією речей та предметів домашнього ужитку.

Особливо вагома за складом, та динамічна у своєму розвитку, перша група послуг. Це доволі закономірно, так як відповідає головним цілям та задачам розвитку нашого суспільства, де все робиться для більш повного, різнобічного та гармонійного розвитку особистості.

Групу побутових послуг епізодичного попиту, пов'язаних з людиною, доцільно, у свою чергу, розділити на дві підгрупи:

- послуги, пов'язані з зовнішнім виглядом людини;
- інші послуги по обслуговуванню людини.

У складі першої підгрупи показані послуги, що надаються в процесі індивідуального, художнього виготовлення одягу, салонами перукарень та косметики, також послуги фотосалонів, залів гімнастики і масажу. Ці послуги надаються населенню найперше у будинках моди а також іншими підприємствами, близькими до них по своїй функціональній структурі.

До підгрупи інших робіт по обслуговуванню людини відносяться послуги, які пов'язані з організацією та проведенням весільних та родинних свят, послуги репетиторів, послуги кіно та фотолюбителям та інші.

Група послуг епізодичного попиту, яка пов'язана з експлуатацією речей та предметів домашнього побуту, поєднує послуги прокату музичних інструментів, граверні та ювелірні роботи, виготовлення меблів за індивідуальними замовленнями та інше. Ці види послуг можуть бути реалізовані населенню завдяки спеціалізованим центрам обслуговування, які включають спеціальні майстерні, зали прокату, виставкові зали зразків меблів.

Принцип розділення обслуговування на стандартне (первинне та повне) та вибірково є головним для формування мережі та визначення типів будівель підприємств побутового обслуговування.

Ці два головних видів обслуговування знаходяться у стані постійного руху та розвитку. В суспільстві безперервно відбувається трансформація окремих вибіркового послуг. Наприклад, такий вид послуг як індивідуальне пошиття одягу, з утилітарного виду послуг перетворюється в комфортний, вибіркового. Його структура змінюється, з'являється потреба організації якісно нових форм обслуговування.

Накреслені темпи розвитку сфери побутового обслуговування населення, соціально-економічний та науково-технічний прогрес у розвитку суспільства ведуть до постійного змінення та вдосконалення форм та методів обслуговування, а також вдосконаленню виробничо-організаційної структури галузі та типів будівель. Рис. 2, 3

В період становлення служби побуту, масового індустріального будівництва та реконструкції міст, коли поставали задачі поступового задоволення утилітарних запитів населення отримали максимальний розвиток підприємства що забезпечують виконання як найбільше стандартного та певного мінімуму вибіркового обслуговування.

Література.

1. ДБН Б.2.2-12.2019 Планування і забудова території.
2. ДБН В.2.2-11-2002 Підприємства побутового обслуговування.
3. Архангельская З.Е., Северина О.С. Архитектура зданий бытового обслуживания / З. Е. Архангельская, Северина О.С. – Киев: Будівельник, 1983. – 80 с.
4. Предприятия бытового обслуживания населения/ Архитектору проектировщику. – Москва: Стройиздат, 1980.

Severina O. S.¹, Rusevich T. V.²

¹ candidate of architecture, associate professor

severina.os@knuba.edu.ua

² candidate of architecture, associate professor

rusevych.tv@knuba.edu.ua

orcid.org/0000-0002-5185-508X

Department of Fundamentals of Architecture and Architectural Design

Kyiv National University Constructon and Architecture

CURRENT TENDENCIES IN THE FORMATION OF THE HOUSEHOLD SERVICE SYSTEM

© Severina O. S., Rusevich T. V., 2023

Abstract: In work, everyday life and on vacation, people use the services of the sphere of everyday life, which performs important socio-economic functions, affects the process of forming a new household composition and creates conditions for multifaceted activities and personal development. It helps to reduce the irrational expenditure of time on doing housework, allows you to find material and labor resources for the development of other branches of the economy, and also helps to increase free time. The field of household services is multifunctional and combines a bunch of services of different types of consumption. We consider these services and, accordingly, show their place in the urban planning network, we list the necessary buildings where these services are located.

Key words: household service, standard and selective, town planning accommodation.

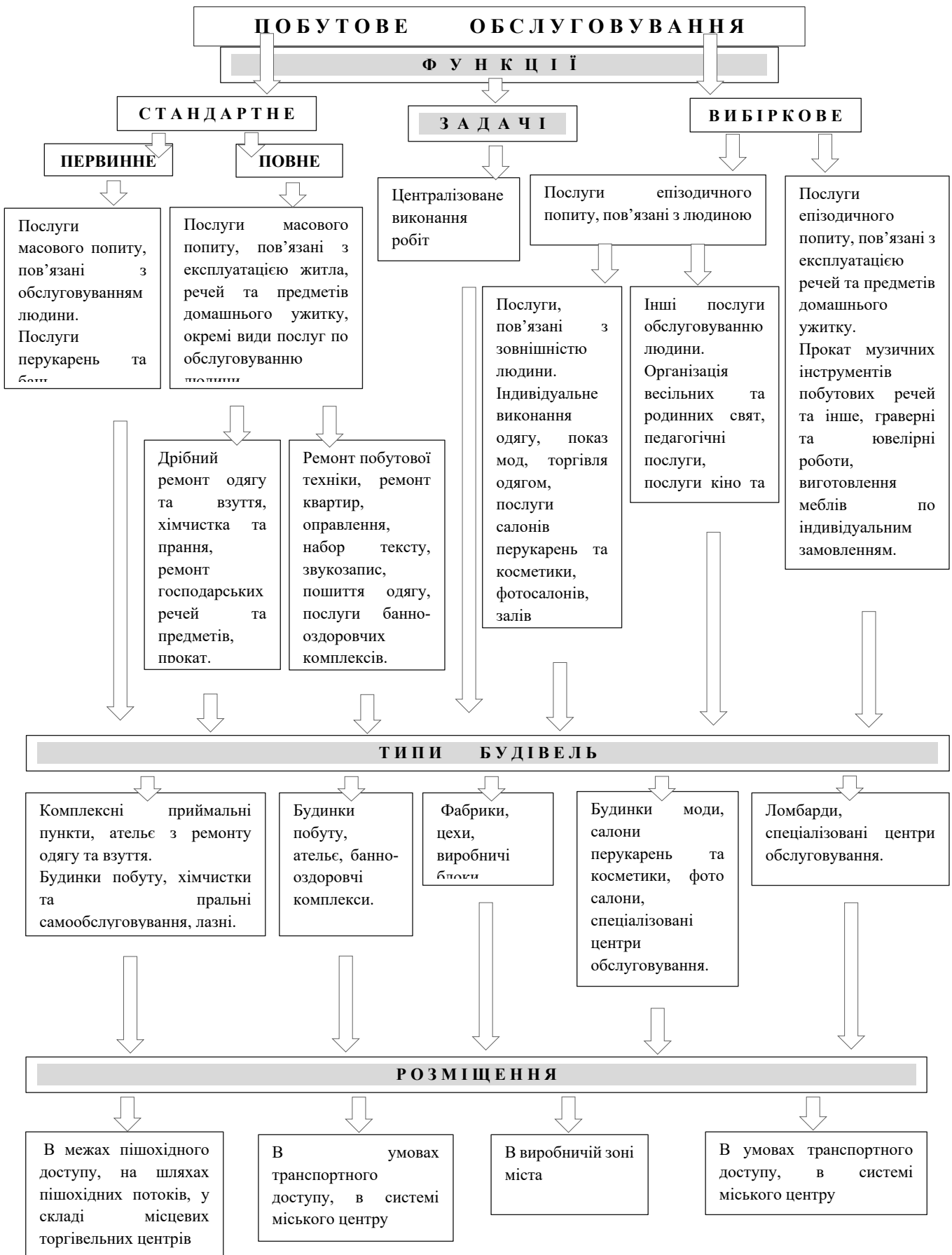

Рис.1 Узагальнена модель системи підприємств побутового обслуговування.

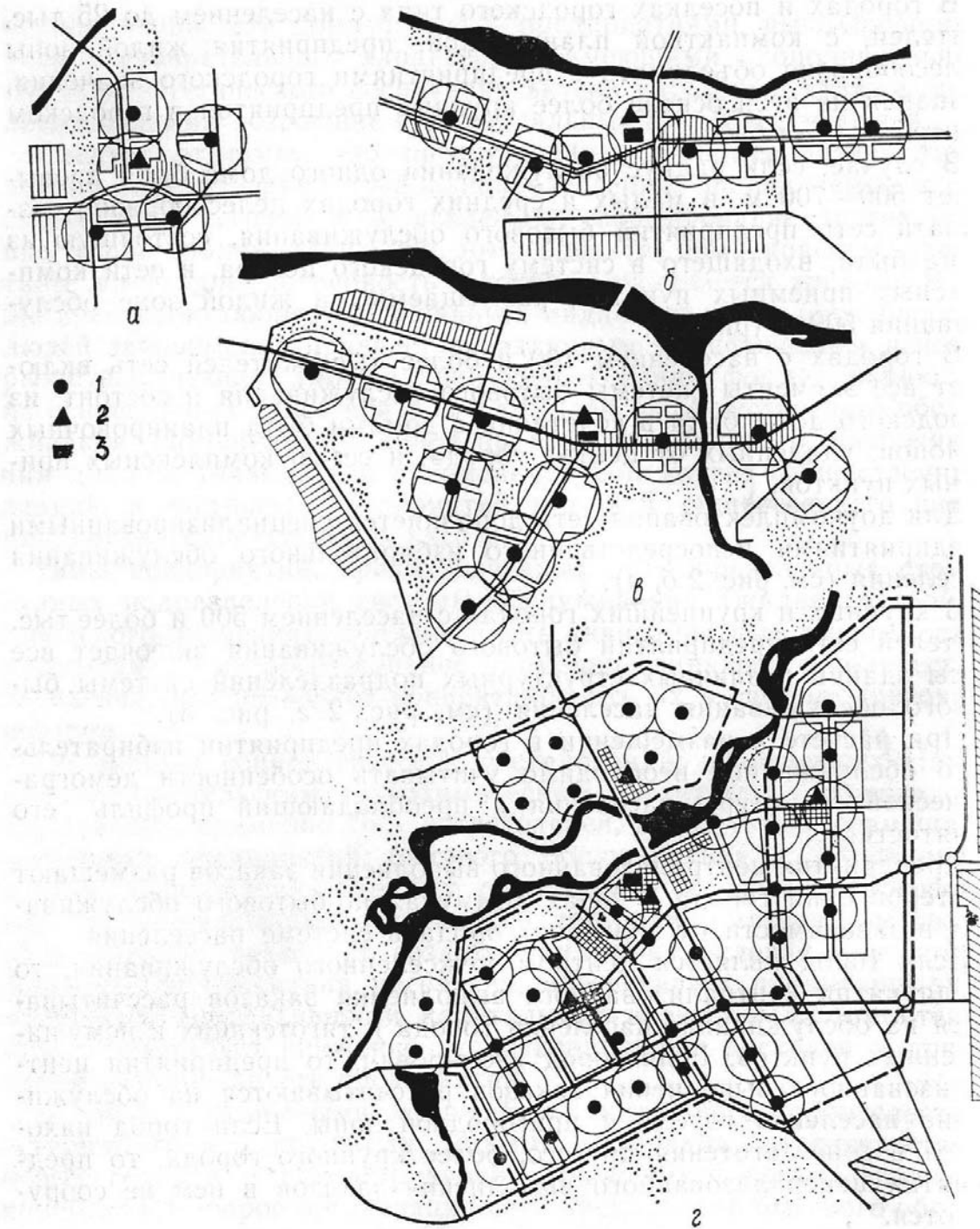

Рис. 2 Структура мережі побутового обслуговування:
 а-г міста з населенням відповідно 50, 100, 200, 500 тисяч жителів.
 1-комплексний приймальний пункт;
 2-будинок побуту;
 3-будинок моди.

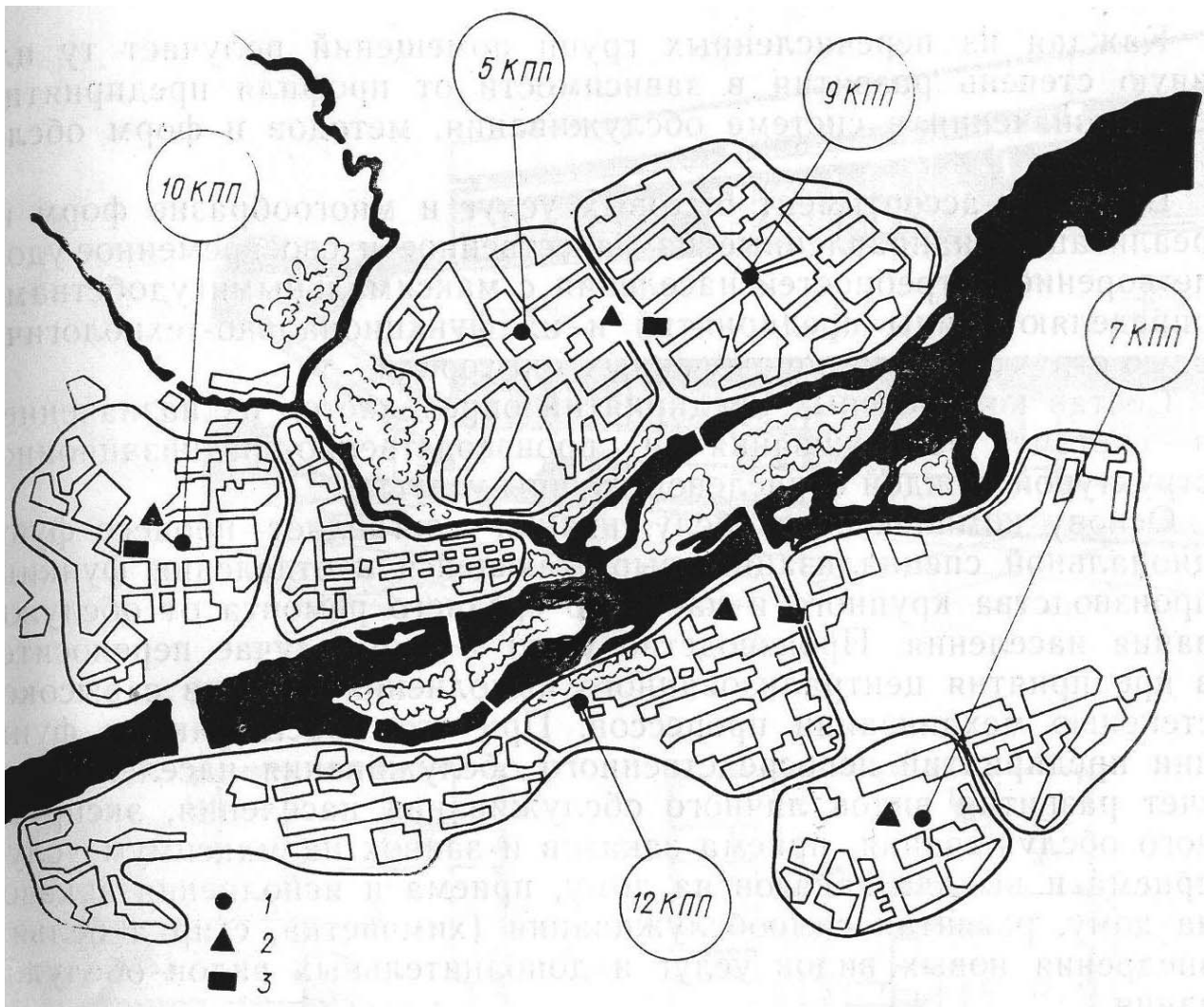

Рис.3 Структура мережі підприємств побутового обслуговування в крупнішому місті.

1-комплексний приймальний пункт;

2-будинок побуту;

3-будинок моди.